

Divizní generál Matěj NĚMEC

* 8. 11. 1886 Janov

† 29. 8. 1975 Praha

Vyrůstal na rodném janovském statku nedaleko Kosovy Hory spolu s pěti svými sourozenci - třemi bratry a dvěma sestrami - jako druhý nejmladší. Když ukončil studium na dvouleté hospodářské škole v Sedlčanech, zůstal podle přání rodičů doma, aby pomáhal v hospodářství. Přelom v jeho životě znamenal Sokol a založení tělocvičné jednoty v Kosově Hoře v roce 1903; už následující rok se stal cvičitelem. Počátkem roku 1906 absolvoval v Praze kurz České obce sokolské a v létě téhož roku byl zvolen místonáčelníkem Blanické sokolské župy, kde se především věnoval těm nejmladším - žákům.

Na jaře 1909 pak dostal nabídku k odjezdu do Ruska jako učitel tělocviku, a proto se v létě zúčastnil dalšího cvičitelského kurzu; vlastně to byla příprava budoucích českých cvičitelů na ruských středních školách a pak ještě musel vykonat dva měsíce náhradní služby u Landwehr-Infanterie-Regiment Nr. 28 v Písku. Teprve poté mu úřady vydaly cestovní pas s platností na tři roky. Před odjezdem ještě absolvoval Maděrovu soukromou obchodní školu v Praze, u Berlitz se učil ruštině, k Wanderlichovi chodil na šerm a ještě čtyřikrát v týdnu cvičil v Sokole.

„*Loučení s rodiči se neobešlo bez slz.*“ Náčelník České obce sokolské JUDr. Karel Vaníček tehdy rozhodl, že Němec bude působit jako učitel na chlapeckém gymnáziu v Jekatěrinburku; současně mu předal doporučující dopis pro budoucího ředitele a informoval jej, jaký plat má dostat při úvazku nejméně 24 hodin tělocviku týdně. Když však v září 1910 nastoupil, byl zájem o jeho vyučování takový, že ještě působil na místní reálce. Získal si přízeň guberniálních školských úřadů - společně s dalšími českými cvičiteli založil pravidelné dvouměsíční tělovýchovné kurzy, jejichž absolventi se stávali aprobovanými učiteli tělocviku v uralských guberniích. O prázdninách se pak vracel na rodný statek, i když v roce 1912 se více věnoval sokolskému sletu a následující rok pak měsíčnímu vojenskému cvičení. Otec mu tehdy navrhl, aby se v Rusku usadil, když tam získal zajištěné postavení, a to mu usnadnilo pozdější rozhodování v létě 1914.

Když začala první světová válka, hrozilo mu jako občanovi Rakouska-Uherska zatčení. Od internace jej uchránila „státní služba“, neboť jako učitel střední školy byl zařazen do kategorie ruských státních zaměstnanců. Z novin se dověděl, „*že zástupci českých spolků na Rusi byli přijati carem, že jim bylo povoleno organizovat české vojsko a že se již dobrovolníci sjíždějí do Kyjeva*“. Na nic nečekal a okamžitě tam odeslal přihlášku do České družiny. Ředitel realky, jehož předci se zúčastnili polského povstání, i když nerad souhlasil s jeho rozhodnutím a ještě mu zajistil výjimku - na místo 75 kopéjek služného řadového vojáka totiž dostával od ruského

státu až do 1. ledna 1918 svůj měsíční plat, tj. 180 rublů, a proto během války neměl takové finanční starosti jako ostatní.

A tak v prvním říjnovém týdnu 1914 přijel do Kyjeva a byl zařazen jako řadový střelec k základnímu výcviku u náhradní roty, koncem měsíce do skupiny frontových doplňků a v polovině listopadu k 1. rotě *České družiny*. Pod velením Zdeňka Fierlingera se zúčastnil v prosinci svého prvního bojového úkolu, o němž později uvedl: „Podle mých představ měla tato moje první rozvědka všechny vlastnosti, jaké průzkum mít nemá. Věděl jsem, že bratr Fierlinger nosí v torně učebnice cizích jazyků, s nimiž spojuje nějaké cíle, ale na rozvědku bych s ním už nešel.“ Na začátku roku 1915 působil jako instruktor nováčků, ale po dvou měsících byl zařazen do elitního Sokolského oddílu, jenž byl zálohou velitele *České družiny* - s ním se dostal až na severovýchodní Slovensko; když byl oddíl zrušen vrátil se k 1. rotě podporučíka Stanislava Ččka, poté působil v rámci 5. roty v oblasti Pripjaťských močálů.

Na začátku roku byl Němec ustanoven šikovatelem u 1. roty; po složení důstojnické zkoušky byl v polovině června povýšen na praporčíka a následně jmenován velitelem 7. roty 1. čs. střeleckého pluku. Na podzim 1916 byl zařazen do 12. roty III. praporu, jenž byl v březnu 1917 reorganizován na 3. čs. *střelecký pluk* a Němec se stal velitelem jeho 5. roty.

2. července 1917 v bojích u ukrajinského městečka Zborova dočasně převzal velení II. praporu pluku (definitivně na začátku srpna 1917). Ve svých pamětech o této bitvě také uvedl: „Nesmím zde ovšem nepřipomenout, že převážně české jednotky rakouského 75. a 35. pluku nekladly tuhý odpor, i když měly proti nám velkou přesilu. Většinou se jejich příslušníci ochotně vzdávali. A nejen to. Navíc se staly i takové případy, jako třeba zažili vojáci 6. roty prvního pluku. V třetí linii rakouských zákopů našli ležícího těžce raněného rakouského důstojníka. Ptali se ho, zda nepřítel půjde do protiútoků. Podíval se na ně a hned pochopil. „Vy jste Češi?“ přece se zeptal, a když se mu dostalo stručného vysvětlení, řekl jim klidným, vyrovnaným hlasem: „Nazdar hoši! Tady máte automatickou pistoli, je to výborná zbraň, model sedmnáct. Tam zprava přijde německý úderný prapor. Nebojte se, oni o vás nevědí, řekněte jim do boku ze strojních pušek.“ Stalo se. Prapor byl na místě rozbit. I ze zásluh českých vojáků v rakouských uniformách pramenilo naše tehdejší vítězství.“

Následoval ústup z Ukrajiny do středního Ruska a také konflikt s bolševiky, když komisař války L. D. Trockij vydal rozkaz k odzbrojení a soustředění Čechoslováků do pracovních táborů. V této době - 27. května 1918 - Němec byl se svým praporem v Čeljabinsku, kde dostal za úkol obsadit nádraží a poté zabezpečit město ze severovýchodu; později již jako kapitán velel celé obraně města v rámci *čeljabinské skupiny*. V září pak byl ustanoven velitelem plukovní skupiny na *lysvěnské frontě* západně od Jekatěrinburku. Boje na této frontě trvaly až do konce roku, kdy byl 3. čs. střelecký pluk stažen do týlu a vystřídán jednotkami ruské *sibiřské armády*; 22. listopadu pak major Němec převzal velení tohoto pluku.

Na jaře následujícího roku „jeho“ pluk zaujal postavení na nejvýchodnějším úseku Československého vojska na Rusi v prostoru od Bělska přes Irkutsk až po jezero Bajkal. Na podzim se konečně začala realizovat evakuace Čechoslováků do Vladivostoku a následně domů - do vlasti. Začátkem března 1920 byl ustanoven velitelem 19. transportu legionářů na americké lodi *Madawaska*; následoval Singapur, Kolombo, Port Said. 16. dubna se transport vylodil v Terstu a 21. dubna překročil československé hranice v Horním Dvořišti, a na nádraží v Plané nad Lužnicí jej očekával prezident T. G. Masaryk. Němec později vzpomínal:

„Domníval jsem se, že vzhledem k deštivému počasí bude pan prezident v čekárně. Proto jsem jel na lokomotivě a požádal strojvedoucího, aby před nádražím zpomalil, že vystoupím dříve

a domluví se s prezidentovým pobočníkem. Chtěl jsem, aby chvíli posečkali, než se mých 750 vojáků seřadí podél vlaku. Strojvůdce tedy před nádražím zpomalil, a když jsem chtěl seskočit, vidím, že na nádraží bez jakékoliv suity stojí sám pan prezident s chotí a očekává nás. "

Podobně jako mnozí jiní legionáři, rozhodl se po návratu do vlasti i Němec pro vojenskou službu. „Jeho“ pluk – 3. čs. střelecký pluk Jana Žižky z Trocnova byl dislokován do Kroměříže, kde byl unifikován s „domácím“ plukem v *pěší pluk 3 Jana Žižky z Trocnova*, jehož velitelem byl ustanoven podplukovník Matěj Němec.

Koncem roku 1920 došlo k další změně v jeho životě, neboť se v Kosové Hoře oženil s Ňurou Tesařovou, dcerou bývalého správce jekatěrinburského pivovaru.

Němec byl v prosinci 1924 vyslán do kurzu při Válečné škole v Praze; od května do září následujícího roku absolvoval řadu stáží v učilištích jednotlivých zbraní i praxí u divizního štábu v Košicích. Poté následovalo ustanovení velitelem *pěší brigády 19* v Lučenci; současně se stal velitelem místní vojenské posádky. Dnem 4. května 1928 byl prezidentem republiky jmenován do první generálské hodnosti – brigádního generála.

V listopadu 1931, po politické intervenci, kdy Němec byl nařčen, že obviňuje roduvěrné Slováky ze špionáže, převzal velení opavské *pěší brigády 15* i místní vojenské posádky. Také zde měl podřízené jednotky rozmístěny ve více posádkách – v Opavě, Krnově, Bruntálu, Hranicích na Moravě a Novém Jičíně, ale po dvou letech se mu podařilo prosadit jejich soustředění v menším množství posádek.

Ve druhé polovině třicátých let se oblast severomoravského pohraničí dostávala pod přímý dohled hlavního štábu čs. branné moci, a to vzhledem k budování linie opevnění. Při této příležitosti (vytyčení optimální trasy) se Němec dostal do rozporu se svým nadřízeným – velitelem divize generálem J. Birulou – , jenž vyvrcholil hrozbou podání žádosti o penzionování. Birula ve svém hodnocení ze září 1937 o svém podřízeném totiž mimo jiné uvedl: „*Má dobře vyvinutý smysl jak pro povinnost, tak i pro odpovědnost. Průměrně iniciativní... Cholerická letora. Přecitlivělá, nedůvěřivá, ješitná povaha. Duch dosti průměrný, bez nadání, takticky bez širšího rozhledu, méně rozhodný a méně předvídavý... Poněvadž se cítí odstrčeným a neuznaným hlavně vzhledem k tomu, že se nestal dosud velitelem vyšší jednotky, je bez nálady a bez chuti k tvořivé práci. Koná jen svou povinnost. Nepovažují ho způsobilým velet vyšší jednotce ani v míru, ani ve válce.*“ Spor mezi nimi musel řešit až zemský vojenský velitel v Brně generál V. Luža.

Osobní situace generála Němce se poněkud zkomplikovala v důsledku reorganizace čs. armády, kdy na konci roku 1937 byl zrušen brigádní stupeň. Nakonec pro něho „bráškové“ našli umístění – dnem 2. ledna 1938 převzal po generálu A. M. Čilovi funkci předsedy *odvolacího kárného výboru* ministerstva národní obrany, jenž sídlil v Praze na Hradčanech.

„*Byla to jistě důstojná funkce,*“ vzpomínal později, „*ale znamenala také, že se už se mnou na vyšší velitelská místa nepočítá. Stal jsem se tak vlastně kancelářskou krysou. Pro rodinu a zvláště vzhledem k budoucím událostem, to ovšem špatné nebylo.*“

Na podzim 1938 se generál Němec snažil o sjednocení několika, i proti sobě stojících, legionářských skupin a organizací, ale jeho snaha nebyla úspěšná. 5. března 1939 se totiž vytvořila Národní jednotka legionářská, jež spolupráci odmítla. Také jeho opakovaný pokus o spojení všech legionářských organizací po nacistické okupaci byl neúspěšný – jejich funkcionáři se v dané situaci snažili spíše ukrýt majetek svých organizací a využít jej ve prospěch domácího odboje. Krátce před rozpuštěním legionářských organizací německou okupační správou se Němec setkal s tehdejšími ministerským předsedou generálem A. Eliášem, který

se s ním tenkrát rozloučil slovy: „Jde nám všem o krk - takže na shledanou buď v koncentráku, nebo na pravdě Boží.“

Generál Eliáš byl popraven za německého stanného práva 19. června 1942 a generál Němec byl 1. září 1939 zatčen jako rukojmí - následovala cela na Pankráci, poté koncentrační tábor Dachau, koncem září 1939 koncentrační tábor Buchenwald. Jako „čestný vězeň“ měl přece jen určité „výhody“ - poněkud větší přiděly jídla, možnost omezené korespondence s domovem, včetně balíčků „na přilepšenou“, ale... na podzim 1941 se situace v důsledku válečné situace značně zhoršila; přiděly jídla byly sníženy na polovinu a již od dubna 1941 platila i pro „čestné vězně“ pracovní povinnost. Generál Němec se tak stal zahradníkem, později pracoval v lese a od začátku roku 1942 v oděvním skladu. I přes relativní zajištění jeho majestátná postava v německém koncentračním táboře „zeštíhlela“ téměř o čtyřicet kilogramů.

V úterý 11. dubna 1945 Buchenwald osvobodila americká armáda. „Už bylo jedenáct hodin, a nikdo nás nevolal k nástupu. Do našich úvah zahoukala siréna signál „Nepřítel se blíží k táboru!“ A v zápětí se ozvala - ach to byl okamžik! - osvobozující výzva: „Všichni příslušníci SS okamžitě opustí tábor!“ Hned pozorujeme, jak ti „nadlidé“ z různých konců vlečou těžké kufry k bráně. Bázlivě se ohlížejí po věznicích, zda nedojde k vyrovnávání dluhů. Ale ani facka nepadne. Za chvíli již nad branou vlaje bílý prapor z povlaku na polštář, který jsem k tomu účelu přinesl ze skladiště bratru Konopovi. Tábor přeletují první americké stíhací letouny. Tatata - zašteká německý kulomet z dolní věže tábora, ale hned hoří zasažena dobře mířeným dělostřeleckým granátem.“

Díky následné americké péči se generál Němec mohl již týden po svém návratu domů hlásit na ministerstvu národní obrany do služby. Koncem května 1945 se tak stal místopředsedou komise pro přijímání důstojníků a rotmistrů čs. branné moci; v únoru 1946 byl sice jako šedesátiletý penzionován, ale po několika měsících se vrátil na ministerstvo jako předseda nové přijímací komise. Funkci vykonával až do června 1949, kdy definitivně odešel do výslužby.

Opakovaný návrat do služby nepochybně souvisel s jeho „známostmi“ ve vedení rezortu obrany - ministr národní obrany generál L. Svoboda, náčelník hlavního štábu generál B. Boček i velitel 1. vojenské oblasti generál K. Klapálek byli jeho podřízení z 3. čs. střeleckého pluku Jana Žižky z Trocnova. Přesto - anebo právě proto - Němec si udržel určitý odstup. Později ve svých pamětech totiž také napsal:

„Nejeden novopečený člen komunistické strany se ucházel o přízeň ministerského předsedy Klementa Gottwalda, a ten se potom písemně přimlouval u generála Svobody za přijetí takového „soudruha“. I když dotyčný byl třeba do nedávné doby fašista a až na sklonku války se v koncentračním táboře hlásil mezi komunisty... Postoj generála Svobody mi není jasný... Gottwaldovi vyhovuje v jeho intervencích.“

I když při jeho odchodu do výslužby náčelník hlavního štábu generál Š. Drgač konstatoval, že „funkci předsedy přijímací komise vykonával dobře - spravedlivě. K lidově demokratickému zřízení - k socialismu - ke spojení se SSSR a lidově demokratickými státy zaujímal postoj „taktního pozorovatele“; v roce 1951 v rámci akce „B“ (byty) se Němec musel vystěhovat z vlastního domku v Praze. Usadil se tehdy v Černošicích, ale i tam si ho našla Státní bezpečnost, jejíž zájem pominul až po procesu s „R. Slánským a spol.“.

V šedesátých letech se společně s generálem A. Čílou angažoval v „rehabilitaci“ prvního československého odboje, zvláště legionářů. V červnu 1967 dosáhli toho, že se mohli vypravit na zborovské bojiště, kde byl nově odhalen původní pomník padlým legionářům ...

Tyto snahy zastavila sovětská okupace a následná normalizace, o čemž svědčí jeho další zkušenost. Zatímco v září 1969 bývalé příslušníky České družiny přijal a vyznamenal tehdejší prezident Ludvík Svoboda, následující rok je neskutečným způsobem urazil, když se na své bývalé nadřízené osopil: „*Jak jste sem mohli přijít, když jste nedostali písemné pozvání... Ať se to vícekrát neopakuje! Když nedostanete pozvání, tak sem nechoďte!*“

Písemné pozvání na Hrad už pochopitelně nikdy nepřišlo, ale v důsledku určitého zmírněného tlaku se podařilo, že bývalí příslušníci České družiny se mohli pravidelně každý rok setkávat (a také pod pravidelnou „kontrolou“ Státní bezpečnosti). Vzhledem k času jich bylo méně a méně, a proto se podstatně častěji scházeli při poslední cestě svých „bratrů“. Organizátorem těchto setkání byl právě generál Němec, který při rozloučení neopomenul připomenout jejich výjimečné zásluhy - v září 1973 plukovníka Rambouska, v prosinci 1973 se starodružiníkem Vavrochem, v srpnu 1974 s generálem Fajfrem, v červnu 1975 s plukovníkem Šnejdárkem. V srpnu se pak s ním jménem všech rozloučil ve střešovickém krematoriu generál Antonín Číla.

Až šestnáct let po jeho smrti, 1991, se podařilo jeho synovi Igorovi vydat otcovi paměti pod názvem „Návraty k svobodě“.

PhDr. Zdeněk Vališ